

У СТРОЈУ ПРВЕ ПОЖЕШКЕ ЧЕТЕ

После формирања Прве пожешке чете започело се са диверзнтским акцијама, паљењем општинских архива, сечењем телефоних стубова, нападима на жандармернјске станце, минирањем железничког тунела у Шенгољу, итд.

У првој половини септембра у нашем селу Рупељеву сазван је збор више куће Љубивоја Недељковића. На том збору били су присутни и другови из Прве пожешке чете, међу којима су били Микула Терзић, Бошко Видаковић и други. Тад је донета одлука о формирању партизанске чете у Рупељеву. То званично није била партизанска чета, али омо је ми тако називали до ослобођења Пожеге. Та наша рупељевска чета имала је око 80 — 100 бораца, међу којима је било доста и старијих људи. За командира чете је изабран Обрен К. Дрндаревић. Окоро ови борци имали су пушке, затим неколико пипгтоља и бомби.

После извесног времена наша чета је добила задатак да крене у састав Прве пожешке чете, како би ступила у борбу против Немаца код Вироштака. Тамо омо стигли негде пред зору, а борба је већ била завршена. Ту смо се састали са Првом пожешком четом и Љубом Мићићем, који нас је обавестио о току борбе с Немцима. После доручка вратили смо се на свој терен у Рупељево.

Уочи борбе у Горобиљу наша чета је позвана да дође изнад Основне школе у Горобиљу. У заказано време дошли омо у Горобиље. Упут су нам прилазили сељаци са пушкама, међу којима је био и Петар Лековић. Ту омо сазнали да Немци крећу фронтално у правцу Основне школе. Распоредили су нас ради прихватања борбе на брду изнад школе. Не сећам се колико је времена трајала та борба, Међутим, то је била прва борба у којој сам ја учествовао. Немци су у тој борби претрпели пораз и у неред у су се повлачили према Пожети. У тој борби пошнуо је и један немачки командант. Касније смо сазнали да је Петар Лековић убио тог немачког комјанданта. Сељаци су нам причали да су видели доста мртвих и рањених немачких војника. Један од наших бораца, који је био родом из Пожеге, а прилично добро је говорио немачки после погибије немачког команданта почео је на немачком да командује, што је довело до метежа и збуњености међу немачким појницима. То сам касније сазнао од неких мојих другова, који су учествовали у тој борби.

После борбе у Горобилу наша јединица из Рупељева била је распоређена поред железничке пруге од станице Расна према ГТожегу. Ту омо чекали повлачење Немаца из Ужица. После неколико дана наишао је немачки блиндирани воз из правца Ужица према Пожеги. Колико се сећам, тада је било мало пушкарања и са једне и са друге стране. Блиндирани воз је нападнут у Овчарско-кабларској клисури.

Наше јединице кренуле су у напад на Пожегу. После мање борбе с Немцима, који су се поСукли према Чачку, ми смо ослободили Пожегу. Тамо смо нашли Миљка Марјановића, Милоша Глипића, капетана бивше југословенске војске, иначе официра Драже Михаиловића, и једног ваздухопловног наредника — Ордановића, које омо одмах похапсили и стрпали у затвор, који се налазио у касарни. Ја сам се налазио на стражи пред тим затвором са још неколико партизана. После неколико дана затвореници су пуштени из затвора. Сазнао сам да су они отишли у Годовик код Љуба Мићића ради преговора о заједничкој борби против окупатора. Како сам био обавештен, на тим преговорима је био постигнут споразум о заједничкој борби проти® немачких фашиста. Међутим, поспе седам дана четници су под њиховом командом напали партизане у Пожеги. Тај четнички напад је био одбијен.

После ослобођења Пожеге наша рупељевска партизанска јединица ушла је у састав Прве пожешке чете, с тим што су старији борци из Рупељева враћени с оружјем својим кућама. Ти старији борци радили су на овомим имањима, а према потреби били су позивани у борбу против четника.

Једнога дана Прва пожешка чета кренула је камионима преко Црнокоое у правцу Косјерића, у којем су се налазили четници Филипа Ајдачића, У нападу на Косјерић учествовало је више партизанских чета.- рачанске, ужлчке и друге, којима је командозао Јјично Душан Јерковић. На Јерковићев знак, три испалене ракете пред зору, извршили смо јуриш на Косјерић. После краће борбе четници су били принуђени да се у нeredу поовуку из Косјерића. У тој борби било је неколико мртвих и рањених четника.

У Косјерићу и на терену црногорског среза Прва пожешка чета је остала око 15 дана ради чишћења терена од четника. После омо се вратали на терен пожешког среза, Чета је била смештена V Здравчићима. Једно јутро четници су нас изненада напали и ми смо морали да одступимо према Локви и Трешњици. Ту нас је сачекала једна ужичка партизанска чета на челу са Слободаном Секулићем. Он нам је ту одржао говор, у којем је, између осталог, рекао:

— Ви се нисте дрбро обезбедили. Дозволили сте једној шаки издајника да вас потисне из Здравчића. Они иду раме уз раме с Немцима и боре се против партизана и нашег народа. Не смемо дозволити издајницима да вршљају и да заузимају наше градове

које смо ми ослободили. Док се наше јединице налазе на положајима према Ваљеву, Краљеву и Вишеграду, дотле четници нападају и пљачкају наше грађане и ударају с леђа у наше народне борце — партизане. . .

После Секулићевог говора Прва пожешка чета се вратила према Здравчићима, напала четнике и отерала их према Пожеги. Из Здравчића чета је упућена у Ластру, више данашње железничке станице, да би спречила евентуални продор немачких јединица из Ваљева. На ваљевском фронту било је више партизанских јединица.

На положајима у Ластри задржали смо се одређено време. Јединицама које су се налазиле на положајима око Ваљева, из Ужица оу слали оружје, муницију, храну и другу опрему. Међутим, четници су повремено те транспорте пресретају и пљачкали, тако да смо понекад оокудевали у храни и муницији. На многим сандуцима муниције је писало: „Пуцај, не жали!“⁷ Поред тога, четници су на путу Косјерић — Ваљево хватали партизанске курире тако да су ометали ефикасну борбу против немачких Окупатора. Немачки војници повремено су излазили из Ваљева, нападали наше положаје, али су увек били одбијани.

Да би спречили ометање и пљачкање наших транспората оружја, муниције и хране, Прва пожешка партизанска чета добила је наређење да у току ноћи крене у правцу Ражане, да је опколи и разбије четничке банде. Пред Ражаном смо били пред зору са једним водичем, који нам је показао куда је најзгодније прићи и опколити Ражану. У чети смо тада имали два тешка митраљеза, „шварцлозе“ и „хочки“. Једним је руковао Божо Смиљанић, а другом Момчило Јовановић Шоле. Поред митраљеза имали смо и неколико пушкомитраљеза. Ја сам тада имао пушкомитраљез. Опколели смо Ражану. Борба је трајала кратко. Саставили смо обруч и заробили 64 четника. У правцу према Косјерићу жандармима, којих је било око десет, пошло је за руком да се, само у вешу, извуку из обруча.

Одмах по ослобођењу Ражане организовали смо народни збор у школском дворишту. Збору је присуствовало доста грађана којима је говорио Страјин Дрндаревић. У том говору веома оштро је напао четнике Драже Михаиловића, који су пресретали партизанске транспорте и тиме ометали борбу партизана против окупатора.

Командир Прве пожешке чете Велимир Вељо Мићић је издао наређење да наш вод, јачине 70—80 бораца, остане у Ражани како би сачекао једну нашу десетину, која је отишла у потеру за побеглим жандармима. Наредио нам је да сву пшеницу, кукуруз, пасуљ и друго што се налазило у магацинима поделимо становништву, а после повратка наше десетине да се вратимо на положај

у Ластри. Командир нашег вода био је Миломир Мићић из Годовима. Са нашим водом остао је и политички комесар чете Аћим Ивановић.

Командир чете Велимир Мићић са собом је повео преосгала два вода, јачине око 150—160 бораца. Они су отишли у правцу Ластре и потерали 64 заробљена четника, које су предали команди ваљевског фронта.

Наш вод је био смештен у Ражзани у згради Основне школе и по кућама. Том приликом направили смо једну грубу грешку што нисмо поставили страже на одређеним местима. Дан је био леп и сунчан. После ручка смо се раскомотили, скинули обућу и сушили чарапе лежећи на ледини. Убрзо смо приметили да се неки људи крећу по брдима око Ражане. Одмах смо о томе известили командира вода и политичког комесара чете, који су се налазили у згради Основне школе. Они су помоћу двогледа установили да четници опкољавају Ражану. Путем из правца Ваљева четници су се били много приближили и осули су пушчану ватру на варошицу.

У том моменту смо зачули и наш митраљез којим је руковао Момчило Јовановић Шоле. Тада смо сви скочили ка оружју. Борба је отпочела са свију страна. Ја сам отрчао у зграду Основне школе и са прозора сам тукао пушкомитраљезом. У међувремену је погинуо наш митраљезац Момчило Јовановић Шоле. Њега је заменио његов помоћник. Убрзо смо добили обавештење преко курира да се четници већ приближавају варошици из правца Ваљева. Политички комесар чете је издао наређење за повлачење у правцу Косјерића. Један број бораца напустио је зграду Основне школе, док су други борци остали у школи сматрајући да ће четнички напад бити одбијен и даље водили борбу. Група у којој сам се ја налазио водила је борбу повлачећи се једним каналом у правцу Косјерића.

У једном моменту сам се окренуо и видео да је погинуо Радивоје Павићевић. Убрзо је потануо и Драгољуб Кулизић. Том приликом ја сам био лакше рањен у главу и наставио сам да одступам. У том каналу лакше је рањен у руку и политички комесар чете Аћим Ивановић. Видевши да четници већ улазе у варошицу, помоћни митраљесца узео је затварач митраљеза и повукао се за нама. Други митраљезац је на леђима понео митраљез.

У овој борби имали смо доста губитака. Један број бораца је пошонуо, међу којима су били Лазар Обреновић, Драгојле Лековић, оин народног хероја Петра Лсковића, Миломир Мићић, командир вода и други, док је један број бораца био заробљен. Они су касније одведени на Равну гору, а одатле у Ваљево, где су предати Немцима, који су их каоније. 27. новембра стрелили на Крушику изнад Ваљева.

У борби око Ражаие и четници су имали доста губитака у мртвим и рањеним.

На Ластру је стигла, отприлике, само половина нашег вода. То значи да је наш вод изгубио око 35 — 40 бораца, што мртвих, што заробљених. То је био велики губитак за нашу чету.

У Ластри емо се задржали краће време. Добили смо наређење да идемо у Пашину раван да ослободимо партизанску болницу, коју су били заробили четници Драже Михаиловића. Путовали смо ноћу преко Мрајвињаца. У једном моменту друг који је ишао испред мене је задремао, изгубио везу са колоном те смо тако нас тројица залутали. Свратили смо у једну сеоску кућу и питали где се налази Пашина раван. Недалеко од те куће чула се и пуцњава. Питали смо укућане:

— Да ли су то партизани или четници?

На нашу срећу, то је била партизанска кућа, па су нам објаснили да се доле налазе четници. По-сле су нам показали пут у правцу Пашине равни, па смо се тамо и упутили. Када смо дошли у Пашину раван, партизани су већ били ослободили болницу и заробили четничку стражу. Мештане партизане смо оставили да обезбеђују болницу, а ми смо продужили за Бајину Башту.

У Бајиној Башти мало смо се одморили. У међувремену командант места из Костојевића учитељ Таса је позвао команду наше чете и замолио је да му пошаље око двадесетак бораца као појачање његовој стражи, јер су претходне ноћи четници напали на Костојевиће. Команда наше чете је изашла у сусрет тој молби. Тражила је да се за одлазак у Костојевиће пријаве добровољци. Добровољно се пријавило нас 20 бораца, односно две десетине са два пушкомитраљеза, колико је и било тражено. Мене су одредили да будем на челу те две десетине бораца.

Када смо дошли у Костојевиће, одмах оам се јавио команданту места. Он ме је врло лепо примио и обавестио ме да су претходне ноћи четници извршили напад на Костојевиће, али су били одбијени. Предложио ми је да после вечере борци наше чете иду на спавање у зграду Основне школе. У случају четничког напада, треба да будемо спремни да им помогнемо. Нагласио је да можда неће ни доћи до четничког напада, јер када чују да је стигло појачање, онда се неће ни усудити да покушају напад на Костојевиће.

По-сле вечере саопштио сам борцима да шавају, али да не скидају обућу ни одећу, а да оружје држе поред себе. Пред школску зграду сам поставио стражу.

Негде пред зору четници су напали захваљујући издаји једног партизана из *њихове* месне страже. Четници су најпре ушли у стан учитеља Таса, ухватили њега и његову супругу и упутили се према згради Основне школе. Одмах су отворили паљбу на школу. Наш стражар је улетео у собу где су борци шавали и повикао је:

— К' оружју!

Ја сам одмах командовао:

— Отварајте прозоре и пуцајте на четнике!

Отворио сам врата од школске зграде и оочео да тучем из пушкомитраљеа. Борба је трајала краће време. Наредио сам борцима да се извуку из школске зграде на друга врата. Изашли смо ван варошице. Сели смо да ое мало одморимо.

После извесног времена из правца Бајине Баште је стигла једна рачанока партизанска чета, као и остатак наше Прве пожешке чете. Поново смо се вратили у варошицу. У дворишту амо нашла двојицу мртвих четника. Ми нисмо имали никаквих губитака, Учитеља Тасу и његову супругу четници су одвели собом и, по причању, страшно су их мучили. Њему су одсекли уши, дерали кожу са лица, и на крају су га убили.

Мртвс четнике ставили смо на кола и наредили сељацима да их закопају ван варошице. Наша чета је отишла у потеру за четницима. Дошли смо у једно село, у коме је био учитељ Страјин Николић. Не могу да се сетим које је то село. Он нам је рекао да у селу нема четника, да су они отишли у правцу Косјерића. Одатле смо наставили пут за Ужице.

Када смо стигли у Ужице, командир наше чете Велимир Мићић је позван на одговорност због лошег руковођења у Ражани, где је у борби са четницима изгинуло или заробљено око 40 бораца наше чете. Неко од другова из вишег руководства је долазио у нашу чету и испитивао је више нас како је дошло до тога да изгубимо толико бораца. У нашим изјавама ми смо истакли да Вељо за то не сноси никакву одговорност јер се тада није ни налазио у Ражани. Наша неопрезност се састојала у томе што нисмо блашвременно поставили страже око Ражане. Тако смо омогућили четницима, којих је било више стотина, да лакше уђу у варошицу и да тако страда вслики број наших другова.

Све се ово дешавало неколико дана пред повлачење партизанских јединица из западне Србије у Санџак. Један број бораца наше чете остао је у Ужицу, док је други део враћен у Пожегу. Мени су наредили да се јавим Новаку Живковићу и Милу Глишићу. Ту сам БНШ неколико дана као курир и стражар, јер се ту налазио и затвор.

Једнога дана у Пожеги је одрлан народни збор на коме је, колико ое сећам, говорио Миливоје Радовановић Фарбин. У свом Швору, поред осталог, је рекао, да су Немци почели офанзиву на слободну територију и да надиру из правца Краљева, Ваљева и Љубовије. Напоменуо је да је пут у Овчарско-кабларској клисури минизраи на више места како би се спречило брзо надирање немачке моторизације. У свом говору је нагласио да ће, ако буде потребно, доћи и до повлачења преко Рогу у правцу Златибора и Нове Вароши.

Сутрадан, после одржаног збора, добио сам задатак да организујем евакуацију шиваре, у којој је било више радионица, одеће, обуће, итд. Ту је било и више магацина у којима се налазила

разна роба, војшгчка отгрема, и сл. Сав тај материјал је био натоварен на десетак рабацмјских кола која су све то терала до зграде Основне школе у Рогама, која је већ била бомбардована. Када смо дошли у Роге, иашао сам нолитичког комесара наше чете Аћима Ивановића и питао га шта даље треба да радим. Он ми је рекао :

— Ти и још неколицина бораца треба да останете у Рогама ради обезбеђења материјала. Када вам по куриру јавим, и ви ћете се повући преко Рзава према Северову!..

У Рогама смо остали неколико дана. Нико нам ништа -није јављао за повлачење.

Једне вечери су нас напали четници. Некоме је пошло за рушм да побепне, док је нас неколико било заробљено. За неколико дана четници су заробили већи број партизана из Рупељева и Рогу. Били смо затворени у зграду Земљорадничке задруге и старе општинске зграде. У затвору нас је било 80—100 партизана и ирипадаика народноослободилачког покрета. Био је формиран и преки суд у коме су били један капетан, поручник Лазо Ерић из Севојна, док се трећег члана не сећам. Поред чланова преког суда ту се налазио и један четник батинаш с мотком у руци. Пред преки суд излазили смо појединачно. Обично су нас питали да ли смо били у партизанима и колико времена, шта смо имали од оружја, итд.

После извршеног саслушања одређивано је да се почне са батинама, Свако од нас је добио од 35 — 40 батина. Били смо приморани на легнемо на клупу, а онда је дебели Будимир из Поточања почео да удара батином. Некада је батинаш ударао и више батина наглашавајући да то бије за свој рачун. У ходнику су стајали други четници који су ударали моткама по лећима.

Како сам сазнао, преки суд је требало да осуди на казну смрти нас 28 затвореника, Међутим, било је старијих људи који су нас бранили и иреки суд је изрекао само једну смртну пресуду и то за Душана Кабаницу. После стрељања Душка Кабанице, дошла је његова мајка не знајући да јој је син стрељан. Донела му је кукурузни колач и још нешто за јело. Стражар је све то примио не рекавши јој ништа за сина Душка.

После тога извсли су ка стрељање Раца Ивановића, брата Аћима Ивановића. Поставили су га уза зид општинске зграде, а на десетак метара испред њега лежао је један четник за пушкмитраљезом. Чекало се само на команду за извршење омртне казне. У том моменту је наишао предоедник општине Рупељево Јован Глушчевић, који је упитао Раца Ивановића:

— Шта ћеш ти овде?

— Не знам, председниче. Ту су ме четници поставили!..

— Одмах да идеш и да ми за три дана пронађеш и доедеш брата Аћима,

Ово је, у стварм, био само тр^к председнка општане како би спасао жпвот Рацу Ивановићу. Рацо је одмах отишао да „тражи брата Аћима“. После неколико дана опасност Је прошла и Рацо је спр^зеден у четнички затвор у Пожеги.

На крају је пре-ки суд донео закључак да се сви затвореници упуте у Пожегу, где ће им судити друш преки суд. После два-три дана сви смо спроведени у четнички затвор у Пожеги.

Радосав МИЛУТИНОВИЋ РАШО